

Teatertegneren Flemming Nyborg

af teateranmelder Bettina Heltberg, *Politiken*

Kære Det Kongelige Bibliotek, kære publikum, og tegnere, og kære Flemming Nyborg – tak fordi I har inviteret mig til at komme til stede og sige et par ord om teatertegnekunsten i almindelighed – og Flemming Nyborg i særdeleshed.

Han og jeg har været kolleger på *Politiken* i mange år og vi er det vel et stykke tid endnu, så længe kræfterne rækker. Vi har i årenes løb været i teatret, jeg var lige ved at sige vi har været i teatret sammen, men det er måske for meget sagt. Som teatertegner har Flemming Nyborg ofte indfundet sig til generalprøven på en forestilling, mens jeg har været henvist til premieren. Han har siddet på første række og tegnet – jeg har skrevet. Der er stor forskel på vores prestige. Han har været og er elsket af scenens kunstnere, mens jeg måske har været respekteret, i bedste fald tålt.

Det hænger ikke alene sammen med talenternes fordeling, men også kunstnarernes særkende: med ordene skal man som anmelder forsøge at analysere og beskrive en forestilling kritisk, mens tegneren i strengen fortæller en universel sandhed.

Den sandhed er altid nuets sandhed, en kunstner foreviget i et enkelt øjeblik udfoldelse, aldrig i den generelle udfoldelse. Der har aldrig været en tegning af Poul Reumert, sådan i al almindelighed.

Tegningen viser, hvad teaterkunsten først og fremmest består af og lever på: de enkelte skuespillere kaster sig ud fra vippen og giver slip på sig selv – de taler og bevæger sig i en høj bue henover tiden og rummet. Tegneren fanger bevægelsen, som aldrig nogen sinde bliver udført magen til.

Det er derfor altid tungt at læse gamle anmeldelser – men det er livsaligt at se gamle teatertegninger, som lever. Anmeldelsen var altid 'i går' – tegningen er altid 'i dag'.

Mange gange har Flemming Nyborg og jeg diskuteret en forestilling og snakket om hvad vi syntes, hvad var godt og hvad var ikke så godt, hvem var

Tale ved åbningen af udstillingen *Flemming Nyborg*, Museet for Dansk Bladtegning 12. september - 1. december 2007.

fremragende, hvad med scenografi og kostumer, hvad med instruktionen, som måske er skjult for hånden, der skal tegne. Og altid har jeg fået noget originalt og spændende

at vide, som klart kunne besvare det

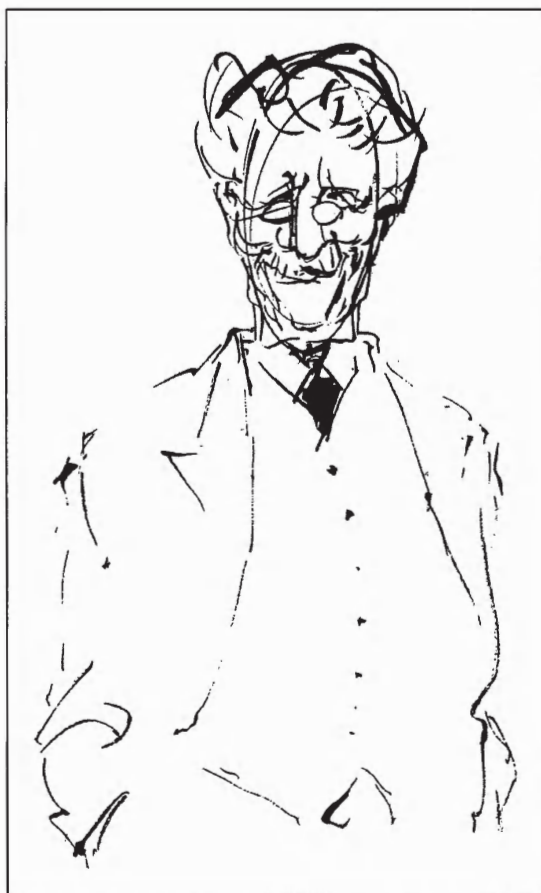
gamle spørgsmål: om en tegner kun ser forestillingen eller om han også lytter? – Ja, hvis det er Flemming Nyborg som tegner, så lytter han også. Han spiller på en måde selv rollen, han må identificere sig med sit objekt.

Flemming sidder i mørket, koncentreret og bøjet med filtpennen over papiret og registrerer. Han tegner mange flere tegninger end avisen har brug for.

Der er tre slags teatertegninger, har Flemming Nyborg fortalt, der er dem som direkte kan anvendes, der er dem, som har iagttagelser, der kan bruges som skitser, altså måske kan anvendes – og der er dem, der skal i en stor papirkurv.

Flemming Nyborg har engang karakteriseret avisen, der er blevet hans medie, som en stor by med lange gader og stræder, huse og karreer. Tryksværten er sort, og avisen var i gamle dage kun sort/hvid. Men inde i avisens skumle by er der pladser og torve og parker, alt det, der står i hvide firkanter, som tegningen står og lyser op. En tryksværteby uden pladser og torve og parker er en død by. Derfor blev det tidligt en fin tradition i dansk aviskultur at lade teatertegningen få plads –, at bryde bogstavernes monoton og tilføre det, vi skal læse, noget mere umiddelbart og sanselig smukt, som læseren kan ånde med: det vi skal se: tegningen.

Tegneren er teatrets repræsentant i avisen – og avisens repræsentant i teatret. To musere skal betjenes, og to arbejdsgivere tilfredsstilles. Det må ikke være nemt.

Skuespilleren Poul Reumert, tegnet af Flemming Nyborg (Det Kongelige Bibliotek).

De første reportagetegninger i Danmark blev bragt i 1898, da figur- og dyremaleren Rasmus Christiansen dækkede Oehlenschlägers 'Hakon Jarl' i bladet *Teatermasker*. Fra dette tidspunkt og indtil 1915 skabte Rasmus Christiansen karikaturer til *Politiken*. Det virkede, som om genren teatertegning nedstammede fra karikaturen, og det afspejler vel på sæt og vis det syn, offentligheden dengang havde på teatret: teatret var en immateriel gengivelse af virkeligheden – det var stadig en smule 'andenrangs', nemt at gøre grin med, tilladt at harcellere over og krænke.

Politikens første teateranmelder Edvard Brandes fik i år 1900

Skuespilleren Ghita Nørby, tegnet af Flemming Nyborg (Det Kongelige Bibliotek).

en lussing, så den høje hat røg af. Det var skuespilleren Robert Schyberg, som Edvard Brandes havde karakteriseret således i en anmeldelse:

“Han havde den underligste, forsigtigste gang. Man tør ikke antyde, hvad man kom til at tænke på”.

Det blev Robert Schyberg for meget, og de to duellerede på pistoler i Dyrehaven – Edvard Brandes blev fængslet oven på duellen.

Jeg har altid tænkt på, at Flemming Nyborg burde have været til stede og tegnet Robert Schyberg – så havde vi vidst, hvad vi kom til at tænke på, når vi så skuespilleren.

Men tegneren var der ikke

dengang – og tegneren bliver aldrig udfordret til duel, for hans dobbelt-position som avisens mand og teatrets menneske er en uomgængelig betingelse for kunsten.

Karikaturen var leveyldig i mange år, *Berlingske Tidendes* fortrinlige, men også lidt begrænsede Herluf Jensenius var en af de sidste, som tegnede skuespillere på samme måde som vi dag tegner politikere. Anders Fogh som stenaldermand, Pia Kjærsgaard som skraldemoster. Altid det samme –.

Langsomt blev tegningens artisteri til noget andet og mere end karikatur: til en karakteristik.

Tegneren måtte forene to meget forskellige arbejdspladser, teatrets impressionisme og fundamentale frihed, og den moderne arbejdsplads, nyhedsmediets arbejdsplads, som havde en anden rytme og æstetik og så mange andre hensyn at tage – end de kunstneriske. Hvor hører tegneren egentlig hjemme? Begge steder – men med hjertet mest på teaterpladsen. Flemming Nyborgs hjerte er sjovt nok – på teatret. Han siger det ikke højt, erkender det knap nok bevidst. Men det er på teatret han skaber – til avisen overbringer han det skabte og håber som enhver anden handelsrejsende det bedste, når kunsten skal afsættes hos den travle redaktionssekretær.

Hans Bendix, som var Flemming Nyborgs forgænger som teater-tegner på *Politiken*, og som et halvt år før sin død tilkaldte Flemming Nyborg for at han kunne levere faklen videre, er kendt for så mange udmærkede anekdoter og påfund.

En af anekdoterne handler om chefredaktør Hasager, som telefonerer til Bendix:

“Hør her, Bendix, De skriver jo udmærket, men De er så overfladisk – man kunne ikke danne sig noget fuldstændigt billede af den kunstbog, De anmeldte i bladet i går”,

– hvortil Bendix svarer:

“Kære redaktør Hasager – det må være fordi De ikke anerkender min fornemste grundsætning som medarbejder!”

“Og hvad siger så den?” spørger Hasager.

“Det er den, der siger ‘Kunsten at kede er at fortælle det hele’”.

Anekdoten er velkendt, og Hans Bendix definerede i vireligheden med sin replik hele hemmeligheden bag den gode aviskunst i almindelighed og den gode teatertegning i særdeleshed. Tegningen siger aldrig det hele. Men det, den siger er præcist, øjebliksopfattet, nøjagtigt, en streg-impressionisme, som ikke kan være andet end impressionisme: tegneren tegner jo det bevægelige, ikke det statuariske og statiske.

Flemming Nyborg kan slet ikke andet end at hengive sig til øjeblikket, somme tider til sekundet, hvis en performance for eksempel er så ultrakort som i en revy eller cabaret. Det er nu eller aldrig. Det gælder om at slå til i netop det øjeblik, da figuren på scenen befinder sig i en karakteristisk ageren, og øjeblikket kommer ikke, det kommer aldrig igen. Min kollega Peter Michael Hornung har sagt, at impressionisten skal kunne afbilde en mand, som begår

Skuespilleren Ulf Pilgaard, tegnet af Flemming Nyborg (Det Kongelige Bibliotek).

selvmord fra et tårn, mens han ryger ned gennem luften og før han rammer jorden – og tegningen skal vel at mærke ligne! Så hurtigt skal hjernen og hånden arbejde, hvilket giver stof til eftertanke for os andre, de skrivende, som kan sidde og sutte på ord og gloser og vendinger i timevis ved computeren. For tegneren er det magiske kun et øjeblik, som opstår, og som ikke kommer igen.

Man kan vel have idealmodeller blandt skuespillerne. Men sagen er, at de aldrig er ens. Der er og der var kendte fysiognomier, som teatertegneren elsker at afbilde, men det har ofte vist sig, at der i virkeligheden hver gang skal en helt

Skuespilleren Lisbeth Dahl, tegnet af Flemming Nyborg (Det Kongelige Bibliotek).

ny tegning til, fordi skuespilleren forvandler sig, selv uden maske, i sin nye rolle. Kigger man på Flemmings tegninger af Over Sprogø vil man se påstanden bevist: sådan så Over Sprogø måske ud, men sådan så han ikke ud i netop den rolle. Han var ikke en påklædningsdukke. Og sådan er det med de fleste portrætterede skuespillere: de forvandler sig for blikket.

Eksemplet fører mig over til nogle betragtninger over de to begreber personlighed og personlighed. Måske de vigtigste begreber overhovedet for teatertegneren. Han skal have personlighed – der skal være et sind og en anskuelse

– og der skal være personlighed, men bindestreg, i tegningen.

Flemming Nyborg er en personlighed og har den gave at han kan skabe genkendelighed og lighed med ganske få streger og kruseduller. Spørg mig ikke om hvordan det sker: en sort prik, en millimeter af en streg, en stregs forlængelse af en bevægelse, og tegningen står der, uforveksleligt, så læseren med eet samme kan sige: det er Ghita Nørby, det er Henning Moritzen, det er Ove Sprogø, det er Morten Grunwald, vi kan se det! På en måde er dette talent lidt skræmmende. Hvordan ser vi andre ud i den skarptseendes øjne?

Men Flemming Nyborgs blik er også empatisk, det er fuld af vejlje overfor den portrætterede person. Ofte når jeg har læst en af mine egne teater anmeldelser blev jeg pinligt opmærksom på det, som jeg manglede, når jeg så Flemming Nyborgs tegning. Den var præcisere. Ikke med nogen frivol ynde, som Hans Bendix gerne gav sine figurer, men med en aftens oplevelse destilleret gennem et sympatiserende sind. Og jeg har kunnet se på visse tegninger, at figuren, som skuespilleren skabte, var bedre end jeg troede. Muligvis endda anderledes. Derved har læseren fået forskellige bud på en forestilling.

Flemming Nyborg begyndte at tegne i *Information* og skiftede i begyndelsen af 1970erne til *Jyllands Posten*. Så traf han som sagt en aften Hans Bendix, og det blev indledningen til de lykkelige, meget frugtbare år på *Politiken*. Han har udstillet i USA, Moskva og Baltikum og haft separat-

udstillinger. Når Det Kongelige Bibliotek nu modtager hans arkiv, er det en stor gave, som vi alle kan være glade for. Herinde bevarer talentet, og hver gang blikket møder tegningen, lever den igen.

Til slut nogle få ord til Flemming Nyborg personligt: tak fordi vi har været kolleger. Jeg har været glad for hvert eneste møde, hvad enten det

var i teatret eller på bladet. Jeg har hver gang modtaget inspiration og venlighed og det man med et gammeldags udtryk kalder pli. I vore dages journalistik er det ikke en selvfølge. Du har med beskedenhed og forstandighed gjort arbejdspladsen *Politiken* til et meget bedre sted, og det takker jeg for.

Med disse ord er udstillingen åben.

Henrik Pontoppidan og Herman Bang

Årets klassikere 2007

af forskningsbibliotekar, mag.art. Bruno Svindborg, Det Kongelige Bibliotek, medlem af Klassikerdagens komité

‘E n født klassiker’. Man kan stadig støde på vendingen ved modtagelsen af et nyt værk, når den positive vurdering eftertrykkeligt skal sammenfattes. Som kliché dog mest indenfor musik- og filmkritikken, hvad man kan overbevise sig om ved endnu en søgning i Google, men også forlagsbranchen og den dermed delvis sammenflettede litterære kritik gør ind imellem brug af de pæne ord, der under ingen omstændigheder er intetsigende. Men de risikerer at forlene værket med en utilstøttet tandløshed og at gøre spådommen om dets virkningshistorie a-historisk. “En klassiker er ikke noget man er, det er noget man bliver. Det afgør historien. Og historien igen: en klassiker er noget man bliver, men ikke noget man med sikkerhed *forbliver*.”¹

D et er derfor næsten med nogen lettelse, man kan konstatere, at de to forfattere, der ved et tilfældigt sammentræf i kraft af deres fødsel for 150 år siden i år begge er udnævnt til “årets klassikere”, Herman Bang og Henrik Pontoppidan, *ikke* var “fødte klassikere”. Læser man samtidens modtagelse af deres værker og senere behandlinger er det interessant, men ikke

overraskende at se, hvordan litterære vurderinger iblandes politiske, og hvor differentieret den kvalitative bedømmelse egentlig tager sig ud fra første færd. Og man kan for begges vedkommende i hvert fald netop konkludere, at “klassikere”, det er noget de er blevet og altså med udnævnelsen i år (foreløbig) – *forblevet*.

‘K lassikerdagen’ er ét af de initiativer, der har som formål at gøre sidste del af Mark Twains klassikerdefinition til skamme: “Classics: books people praise and don’t read.” Opstået i år 2000 er den en relativ ny – og selvbestaltet – institution, hvor komiteen udgøres af repræsentanter for Danmarks Biblioteksforening, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Samrådet for de litterære Selskaber, Pontoppidan Selskabet og Det Kongelige Bibliotek. Og formålet med “Klassikerdagen” er “at skabe opmærksomhed om de litterære klassikere som en del af den danske kulturarv. Dagen skal engagere og aktivere biblioteker, litterære selskaber med flere til på årets Klassikerdag at arrangere møder, udstillinger og events i de enkelte institutioners lokale virkeområde med henblik på at skabe størst mulig folkelig og faglig opmærksomhed om den valgte klassiske forfatter.” Denne opmærksomhed er i de forløbne år blev tildelt Emil Aarestrup, Kjeld Abell, Thomasine Gyllembourg, Leonora Christina, Ludvig Holberg, H.C. Andersen og 10 af 1940’ernes lyrikere – en broget flok, hvortil der så i år altså kan føjes Herman Bang og Henrik Pontoppidan.